

УДК 352.07:[005.51+005.591.3]](477)

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-7\(37\)-91-103](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-7(37)-91-103)

Галунець Наталія Іванівна старший викладач, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, <https://orcid.org/0000-0001-7709-9238>

Камашев Анатолій Володимирович аспірант, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, <https://orcid.org/0000-0002-4328-8775>

РОЛЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ПІСЛЯВОЄННІЙ ВІДБУДОВІ ІНФРАСТРУКТУРИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Анотація. 24 лютого 2022 року РФ розв'язала повномасштабну війну в Україні, що призвело до жорстокого порушення територіальної цілісності нашої держави. Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй швидко засудила ці дії, проте військовий конфлікт продовжується. Жертви й руйнування досягли небачених масштабів у Європі від часів Другої світової війни. Тому дослідження процесу післявоєнної відбудови України є актуальним, у контексті якої важливим буде розуміння того, як аграрні підприємства можуть сприяти відновленню зруйнованої інфраструктури, які ресурси й можливості вони мають для цього, а також які перешкоди й виклики можливі в цьому процесі.

У підприємств аграрного сектору широкий спектр діяльності, в тому числі виробництво сільськогосподарської продукції, її заготівля, зберігання, переробка й реалізація. В статті охарактеризовано стан аграрного сектору України під час війни, охоплено основні зміни, яких він зазнав. Описано основні наслідки руйнування інфраструктури в Україні внаслідок воєнних дій. Необхідність її відновлення є невідкладним завданням, яке потрібно розпочати вирішувати негайно, навіть під час війни. Визначено, що оскільки аграрний сектор є одним із найбільш вагомих в Україні, то його підприємства відіграватимуть важливу роль у відбудові інфраструктури, зокрема у територіальних громадах. Визначено поняття «зеленої» економіки, за допомогою якої може відбуватися відновлення після війни. Відповідні підприємства можуть сприяти широкому впровадженню використання відновлювальних джерел енергії, вирощуванню екологічних матеріалів для будівництва. Також аграрний сектор має велике значення для економічного розвитку держави, оскільки він сприяє створенню нових робочих місць, приносить значні доходи до державного бюджету й підвищує міжнародне значення й авторитет країни на міжнародному ринку.

Ключові слова: аграрний сектор, післявоєнна відбудова, інфраструктура, розвиток територіальних громад, сільське господарство.

Galunets Nataliia Ivanivna Senior Teacher, Mykolaiv National Agricultural University, Mykolaiv, <https://orcid.org/0000-0001-7709-9238>

Kamashev Anatolii Volodymyrovych Postgraduate Student, Mykolaiv National Agricultural University, Mykolaiv, <https://orcid.org/0000-0002-4328-8775>

THE ROLE OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE POST-WAR DEVELOPMENT OF THE INFRASTRUCTURE OF TERRITORIAL COMMUNITIES

Abstract. Starting from February 24, 2022, a full-scale war is taking place in Ukraine, started by the Russian Federation, which has led to a brutal violation of Ukrainian territorial integrity. The United Nations General Assembly quickly condemned these actions, but the war continues. Casualties and destruction were on a scale not seen in Europe since World War II. Therefore, the study of the process of post-war reconstruction of Ukraine is relevant. In the context of the post-war situation, it is important to understand how agricultural enterprises can contribute to the reconstruction of destroyed infrastructure, what resources and opportunities they have for this, as well as what obstacles and challenges are possible in this process.

Enterprises of the agrarian sector are engaged in a wide range of activities, including the production of agricultural products, their harvesting, storage, processing and sale. The article described the state of the agricultural sector of Ukraine during the war, described the main changes it underwent. The main consequences caused by the destruction of infrastructure in Ukraine as a result of military actions are characterized. The need to rebuild infrastructure is an urgent task that needs to be tackled immediately, even in times of war. It was determined that since the agricultural sector is one of the most important in Ukraine, agricultural enterprises will play an important role in the reconstruction of infrastructure, particularly in territorial communities. The concept of "green" economy, which can be used to restore infrastructure after the war, is characterized. Agricultural enterprises can contribute to the wide implementation of the use of renewable energy sources, the cultivation of ecological materials for construction. Also, the agricultural sector is of great importance for the economic development of the state, as it contributes to the creation of new jobs, brings significant revenues to the state budget and increases the international importance and authority of the country on the international market.

Keywords: agricultural sector, post-war reconstruction, infrastructure, development of territorial communities, agriculture.

Постановка проблеми. Після початку повномасштабної війни рф проти України сучасні умови функціонування економіки значно змінилися, зокрема це стосується сфер народного господарства. Сільське господарство, як одна з галузей, що безпосередньо постраждала від війни, відчула цей вплив.

Першочерговим завданням воєнного й повоєнного періодів має стати відновлення після руйнації й розбудова інфраструктури. Протягом російсько-української війни в Україні було зруйновано й продовжує руйнуватись значна кількість населених пунктів. Це призвело до втрати житла багатьма людьми, занепаду підприємств і бізнесу, а також порушення інфраструктури міст. Уряд України змушений вести відновлення зруйнованих об'єктів і розробляти новий підхід до просторового розвитку територій в умовах воєнного конфлікту.

Відновлення після війни в Україні вже сьогодні є важливим питанням, яке засмучує суспільство. Цей процес вимагатиме значних ресурсів, тривалої роботи й пошуку виходу з кризи, а також ефективних інструментів для його успішної реалізації. Українське суспільство переосмислює закони свого існування, переоцінює пріоритети й намагається прогнозувати шлях у майбутнє. Оскільки аграрні підприємства становлять значну частку в економіці України, саме вони здатні стати основним джерелом економічного зростання територіальних громад в післявоєнний період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання відбудови після війни територіальних громад в Україні, а саме їхньої інфраструктури, не є сьогодні глибоко дослідженим. Проте деякі вчені вже зробили певні висновки щодо ролі аграрного сектору в цьому процесі. Так, М. Негрей та інші автори у своїй праці визначили, що агробізнес являється найбільш перспективним сектором економіки України, оскільки сільське господарство займає 70% території країни, що становить 41,5 мільйонів гектарів сільськогосподарських угідь. Внаслідок цього воно стає найбільшою експортною галуззю України [4].

Зі свого боку О. Попело зазначив, що в період війни відбудова інфраструктури сільських територій зосереджена на відновленні зруйнованого житла й комунікацій. Основними джерелами фінансування для відбудови інфраструктури на цих територіях визначено грантове, цільове й державне фінансування, репарації й приватний капітал [5]. Аграрні підприємства можуть стати важливими інвесторами в інфраструктурні проекти на сільських територіях, сприяючи їхньому розвитку.

Т. Ільченко й І. Застрожнікова вивчали процес децентралізації й створення територіальних громад в Україні й наголосили на важливості розвитку аграрного сектору, який є запорукою успішного розвитку сільських територій. Стійке економічне зростання країни, зокрема аграрного підприємництва в територіальних громадах, залежить від розвитку потенціалу останнього [1]. Міжнародний досвід показує, що необхідним є перехід від

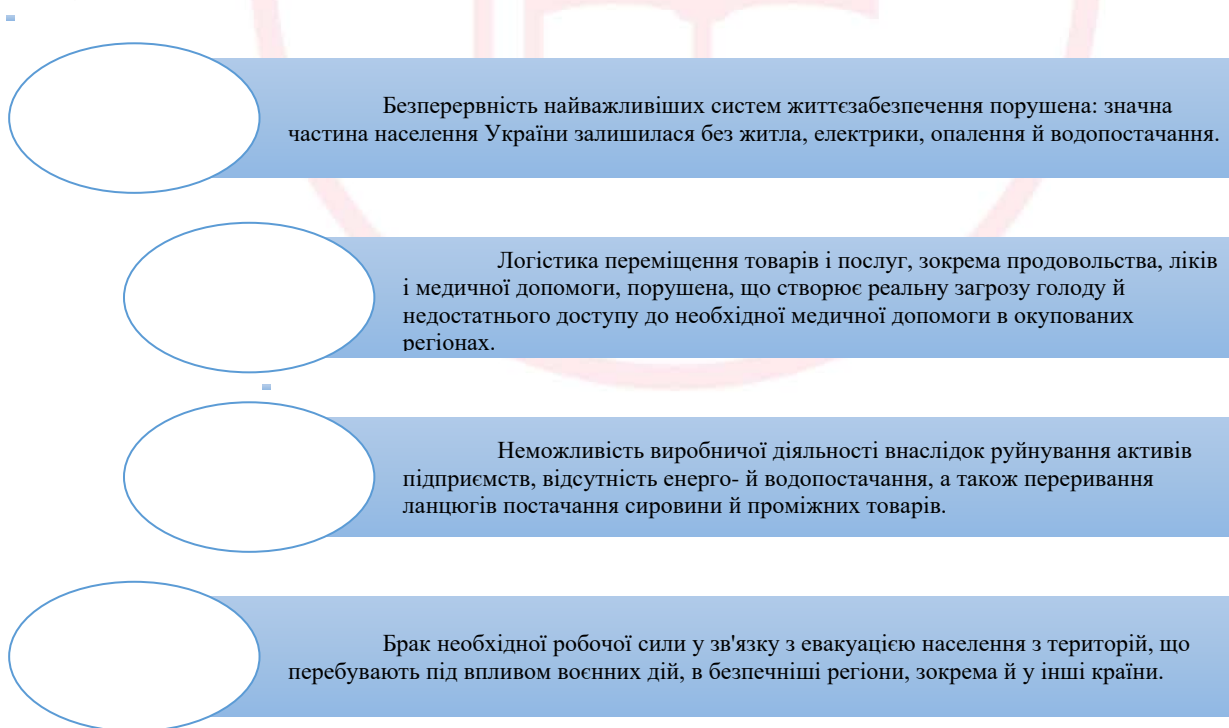
централізованої, спрямованої на аграрний сектор, до більш інтегрованої політики розвитку сільської місцевості й територіальних громад.

А. Черкашенко розглянула роль аграрних господарств у післявоєнній відбудові крізь призму дослідження процесу залучення аграрного сектору до створення сталої й екологічно чистої інфраструктури. Аграрні підприємства здатні відігравати ключову роль у переході до «зеленої» економіки. Вони можуть впроваджувати екологічно чисті методи виробництва, використовувати відновлювані джерела енергії, зменшувати використання хімічних речовин та їхній вплив на ґрунтові й водні ресурси [9].

Мета статті – проаналізувати роль аграрних підприємств і сільського господарства в процесі відновлення інфраструктури територіальних громад по завершенню війни в Україні.

Виклад основного матеріалу. Протягом воєнних дій Україна зазнала серйозних втрат виробничих потужностей, які оцінюються в розмірі від 30% до 50%, що дорівнює сумі понад 110,4 млрд доларів США. Найбільше пошкоджень транспортної, виробничої та соціальної інфраструктури зазнали Чернігівська, Донецька, Луганська, Харківська, Київська, Запорізька, Миколаївська області [8]. Масштаб руйнувань надзвичайно великий і зростає щодня внаслідок продовження воєнних дій.

Руйнування інфраструктури територіальних громад має ряд наслідків (рис. 1):

Рис. 1. Наслідки руйнування інфраструктури територіальних громад в Україні

Джерело: власна розробка авторів.

Необхідність відновлення інфраструктури територіальних громад є невідкладним завданням, яке потрібно розпочати вирішувати негайно, навіть не чекаючи закінчення війни. Водночас кожна окрема складова інфраструктури потребує індивідуального підходу до розробки плану відновлення, з огляду на функціональність споруд, розміри руйнування й можливі строки їхнього відновлення. Реформа місцевого самоврядування в Україні спрямована на впровадження інтеграційної концепції, оскільки створення територіальних громад дозволяє здійснювати інвестиції в їх розвиток без необхідності втручання регіональних або державних регуляторів.

Відновлення інфраструктури вітчизняних територіальних громад є необхідним завданням для просування країни вперед і покращення якості життя її громадян. Основні пріоритети відновлення інфраструктури територіальних громад такі:

- житлово-комунальна інфраструктура. Необхідно модернізувати й відновлювати житловий фонд, розвивати системи водопостачання й каналізації, а також забезпечувати доступ до енергетичних ресурсів;
- транспортна інфраструктура – це розширення мереж доріг, ремонт й модернізація залізниць, відновлення авіаційної інфраструктури;
- соціальна інфраструктура – відновлення й будівництво шкіл, лікарень, дитячих садочків, спортивних і культурних закладів, які займають важливе місце в забезпеченні розвитку громадського життя;
- інформаційна інфраструктура – створення доступу до швидкісного Інтернету в усіх регіонах країни.

Повне відновлення української економіки неможливе без реконструкції й удосконалення логістичної інфраструктури. Збитки, завдані російською агресією українській інфраструктурі, промисловим об'єктам і логістичним системам, досягли майже 50 млрд доларів. Ці дані були опубліковані під час онлайн-форуму «FIT for Ukraine: логістичні хаби та індустріальні парки» [6].

За даними UkraineInvest, – державного органу з приваблення й підтримки інвестицій, – внаслідок агресії Росії в Україні, було знищено або пошкоджено 22% складських приміщень. Це стосується не тільки можливостей зберігання товарів для кінцевих споживачів. Без якісної й сучасної логістичної інфраструктури (складської й транспортної) неможливе повноцінне відновлення виробничого сектору територіальної громади. Отже, робота з відновлення зруйнованих й створення нових промислових об'єктів повинна проводитись паралельно з реконструкцією й модернізацією логістичної системи, яка є неодмінною складовою виробничих ланцюжків [11].

Для відновлення інфраструктури територіальних громад в Україні необхідні значні фінансові й людські ресурси. Уряд спільно з місцевими

органами влади територіальних громад повинен розробити стратегію розвитку інфраструктури, привертати інвестиції й забезпечувати ефективне їх використання. Окрім того, важливо залучати громадськість до процесу відбудови й забезпечувати прозорість використання ресурсів й реалізації проєктів.

Основними джерелами фінансування для відбудови інфраструктури територіальних громад є:

- грантове й цільове фінансування, в тому числі дотації від міжнародних організацій, надходження через платформу United24;
- фінансування держави;
- акумульовані кошти, що будуть отримані шляхом проведення процедури репарацій від країни-агресора;
- приватний капітал, який направляється в економіку територіальних громад та відновлення релокованих або зруйнованих підприємств [5].

Україна розраховує на технологічну й фінансову підтримку з боку міжнародного співтовариства. Наразі багато країн, такі як США, Франція, Італія, Португалія, Німеччина, Фінляндія, Туреччина та інші, висловили свою готовність долучитись до відновлення зруйнованих об'єктів у містах і містечках України.

Незважаючи на децентралізацію, головні витрати на розвиток інфраструктури територіальних громад виділяються з державного бюджету. Проте важливу роль у цьому процесі можуть відігравати аграрні підприємства, які завдяки своїй взаємодії з місцевим самоврядуванням територіальних громад, сприятимуть розвитку інфраструктури громади, наприклад, фінансування будівництва нових шкіл, лікарень та інших соціально-вагомих об'єктів.

Аграрні підприємства виступатимуть як безумовний каталізатор відновлення економіки територіальних громад в післявоєнний період, особливо як головне джерело заробітної валюти через експорт. В цьому секторі України виробництво переважно розподіляється між двома групами – сільськогосподарськими підприємствами й домогосподарствами.

Сільськогосподарські підприємства, яких налічується 45 тисяч, виробляють 55% валової продукції. Домогосподарства, їхня кількість становить понад 4 мільйони, обробляють в середньому 1,23 гектари землі й виробляють майже 45% валової продукції сільського господарства [1].

Український аграрний сектор переважно зосереджений на рослинництві, яке становить 73% усієї сільськогосподарської продукції. Кукурудза, пшениця та ячмінь є основними зерновими культурами в Україні.

Найбільшими компаніями українського аграрного бізнесу сьогодні є:

- «АТБ-Маркет», виручка якої становить 104,9 млрд грн;
- «Кернел» – 93 млрд грн;
- МХП – 53,1 млрд грн;
- «Нібулон» – 27,7 млрд грн;
- «Ерідон» – 21,2 млрд грн;
- «Сантрейд» («Бунге Україна») – 23 млрд грн;
- «Сандора» – 10,4 млрд грн [4].

Сучасні агрохолдинги вносять значний вклад у забезпечення продовольчої безпеки країни й розвиток експортного потенціалу аграрного сектору, і вони є найбільш конкурентоспроможною формою організації агропромислового виробництва. Завдяки синергетичному ефекту, агрохолдинги досягають кращих результатів своєї діяльності й отримують додаткові переваги на ринку.

Розвиток великих, модернізованих аграрних підприємств в Україні має велике значення для соціально-економічних перетворень у цій сфері. Ці підприємства можуть бути здатними збільшити виробництво сільськогосподарської продукції, підвищити ефективність і конкурентоспроможність галузі на міжнародному й національному рівнях. Особливо великі агроформування, які володіють землею площею в 10 тисяч гектарів і більше, стають основою розвитку агросфери завдяки концентрації ресурсів, капіталу, інновацій, виробництва й експортного потенціалу.

Незважаючи на те, що повномасштабна війна все ще триває, важливо вже зараз розуміти, як аграрні підприємства будуть функціонувати далі. Періоду після війни зазвичай притаманні процеси відновлення й зростання, відповідно й аграрний сектор буде мати свої зони розвитку.

Основним фактором зростання аграрного сектору є людський капітал, тому головне завдання полягатиме в поверненні й створенні комфортних умов для його працівників. Також необхідно розвивати аграрну освіту й науку, забезпечувати підтримку сільськогосподарських професій, підвищувати кваліфікацію персоналу, в тому числі цифрові навички, й підтримувати відповідні наукові дослідження [7].

Європейська Бізнес Асоціація визначає ряд перспектив, які варто враховувати під час адаптації бізнес-стратегій представників галузі сільського господарства до нових умов функціонування й перебудови діяльності протягом періоду відновлення економіки України (рис. 2).

Рис. 2. Перспективи розвитку сільського господарства в післявоєнний період

Джерело: власна розробка авторів.

На сьогодні актуальності набуває питання розробки нової аграрної політики післявоєнного періоду в Україні та її пристосування до Спільної аграрної політики (САП) ЄС з огляду на вимоги Європейського зеленого курсу. Ця політика повинна не лише враховувати інтереси виробників і споживачів продукції, а й [11]:

- забезпечувати збереження довкілля в умовах зміни клімату;
- забезпечувати розвиток сільських територій і збереження етнокультурної спадщини;
- зберігати біорізноманіття й ландшафт територій;
- забезпечувати техніко-технологічний й економічний розвиток виробництва на основі інновацій.

Для досягнення цих цілей велику роль повинні відігравати малі селянські й фермерські господарства.

Під час відновлення зруйнованих населених пунктів територіальних громад необхідно розробляти планування інфраструктури, враховуючи місцеві джерела енергії, такі як скидне тепло, вітрова енергетика, сонячна енергія, біомаса тощо. Потрібно прагнути до максимальної різноманітності джерел генерації й скорочувати відстані між місцем виробництва енергії й

споживачем. Збільшення частки відновлюваних джерел енергії в загальному енергобалансі громади, а також впровадження заходів для енергозбереження, сприятимуть підвищенню енергетичної незалежності громад і допоможуть досягти національних кліматичних цілей швидше.

Використання відновлюваних джерел енергії має велике значення для забезпечення енергетичної незалежності України. До початку війни сектор зеленої енергетики активно розвивався й приваблював інвесторів як з-за кордону, так і вітчизняних. Однак повномасштабне вторгнення поставило перед ним серйозні питання, що загрожували його існуванню, а саме:

- пошкодження або знищення об'єктів зеленої енергетики;
- фінансова криза;
- зупинка будівництва нових вітроелектростанцій;
- відсутність підтримки з боку держави [3].

Для вирішення зазначених проблем необхідно забезпечити підтримку вітчизняних виробників обладнання для об'єктів зеленої енергетики. Важливу роль у цій програмі також відіграють аграрні підприємства, які можуть стати виробниками відновлюваних джерел енергії (встановлення сонячних панелей, вітрогенераторів тощо).

Україна, як країна з багатими сільськогосподарськими ресурсами, має великий потенціал для розвитку «зеленої» економіки в аграрному секторі. В процесі післявоєнної відбудови країни аграрні підприємства можуть діяти за принципами саме такої економіки для розвитку сталої інфраструктури в територіальних громадах і збільшення енергетичної ефективності завдяки використанню певних джерел енергії.

В умовах війни й у період післявоєнної відбудови проблема екології набуває вельми актуального характеру. В цей час Україна особливо потребуватиме нових джерел енергії, підтримки й розвитку бізнесу, перезапуску національної економіки, збереження навколишнього середовища й турботи про добробут людей. Тому впровадження екологічних принципів у сільське господарство, одному з ключових секторів української економіки, стає новою стратегічною спрямованістю для її покращення [9].

Військові дії актуалізували в Україні таку публічно-управлінську проблему, як житлова. У зв'язку із перенаселенням столиці й великих міст потік українських біженців скеровувався до невеликих населених пунктів, де зазвичай була недостатня кількість житлової площі. В період післявоєнної відбудови житлове питання може бути вирішеним завдяки аграрним підприємствам, які можуть відновлювати житловий фонд або створювати новий у тих громадах, де вони розміщуються.

Аграрні підприємства також можуть впливати на соціальний розвиток територіальних громад. Наприклад, створення робочих місць сприятиме

зменшенню безробіття й збільшенню доходів населення. Окрім того, аграрні підприємства можуть брати участь у соціальних програмах, які направлені на покращення умов проживання й благополуччя мешканців тих чи інших територіальних громад.

У процесі післявоєнного відновлення економіки України необхідно змінити орієнтацію аграрного сектора, перейшовши від спеціалізації виробництва сировини до забезпечення продовольчої безпеки країни. Це означає його перетворення в повноцінний агропромисловий комплекс, який має здатність задовольняти першочергову потребу продуктів харчування й зменшувати імпорт передовсім молока, м'яса, риби, зерна шляхом стимулювання переробки сільськогосподарської сировини.

Аграрні підприємства повинні стати драйвером для розвитку вітчизняного виробництва сільськогосподарської техніки, спеціальних технологій сільськогосподарського виробництва (наприклад, теплиць, в тому числі вертикальних міських тепличних ферм), а також харчової промисловості, включаючи розвиток переробних підприємств у територіальних громадах України.

Розвиток агротуризму як сектору туристичної сфери буде вдалою можливістю для покращення рівня зайнятості й забезпечення робочими місцями громадян, які проживають у сільських територіальних громадах. Цей вид туризму стимулюватиме значне збільшення кількості туристичних маршрутів поблизу традиційних місць відпочинку, що сприятиме відновленню природних і культурних пам'яток у цих районах. Завдяки агротуризму багато місцевих населених пунктів отримають нове життя як центри відпочинку, що позитивно впливатиме на розвиток підприємництва в туристичній сфері, відповідно підтримуючи малий бізнес [10].

Варто пам'ятати про те, що у процесі відбудови інфраструктури територіальних громад у післявоєнний період можуть виникати певні конфлікти, пов'язані з розподілом ресурсів, прийняттям рішень щодо планування і розвитку, участю різних стейкхолдерів. Як ефективний інструмент для вирішення таких конфліктів може бути використана медіація – процес, в якому сторони зустрічаються із взаємно обраною неупередженою та нейтральною особою, яка допомагає їм у вирішенні їхніх розбіжностей та у пошуку компромісу взаємоприйнятних рішень [2]. Саме медіація сприятиме побудові партнерських відносин та співпраці між різними інвесторами та аграрними підприємствами у процесі відновлення інфраструктури.

Висновки. Внаслідок повномасштабного вторгнення Україна стикнулась із таким випробуванням, коли основним завданням українського бізнесу, уряду й суспільства загалом є виживання й перемога. Аграрний сектор відіграє важливу роль у досягненні цих цілей, він гарантує функціонування

бізнесу, підтримує економіку країни, забезпечує базові потреби населення (їжа й інша сільськогосподарська продукція), частково відновлює інфраструктуру територіальних громад й створює робочі місця. Усе це може здійснюватися аграрними підприємствами в умовах воєнного конфлікту.

Питання післявоєнної відбудови територіальних громад в Україні, а саме їхньої інфраструктури, є досить важливим, оскільки від цього залежить підвищення якості життя населення, економічний розвиток територій і загальний прогрес країни. Внаслідок воєнних дій багато об'єктів інфраструктури, таких як дороги, школи, лікарні, мережі водопостачання й електромережі, зазнали й продовжують зазнавати значних пошкоджень або були повністю зруйнованими. Для їх успішного відновлення важливо залучити достатню кількість фінансових ресурсів, які можуть бути отримані з державного бюджету, у вигляді міжнародної допомоги, приватних інвестицій та через громадські фонди. Оскільки аграрний сектор є одним із найбільш вагомих в Україні, то аграрні підприємства відіграватимуть важливу роль у відбудові інфраструктури, зокрема в територіальних громадах. Водночас, вони можуть сприяти широкому впровадженню використання відновлювальних джерел енергії, вирощуванню екологічних матеріалів для будівництва, що сприятиме процесу розвитку «зеленої» енергетики в Україні.

Розвиток стійкого й екологічного сільського господарства, технологічний прогрес і цифровізація аграрного сектору є додатковими аспектами, на які слід звернути увагу в наступних дослідженнях.

Перспективи подальших розвідок полягають в аналізі економічного впливу аграрного сектору на післявоєнну відбудову країни й визначення економічних переваг аграрних підприємств у територіальних громадах.

**Не враховано побажання посилання на власні праці і праці
Ключник Альона Володимирівна певний період**

Література:

1. Ільченко Т., Застрожнікова І. Роль аграрного підприємництва у розвитку територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-21> (дата звернення 09.07.2023).
2. Ключник А. В., Галунець Н. І., Гусенко А. А. Медіація як спосіб вирішення конфліктів в громадах у процесі децентралізації. *Таврійський науковий вісник*. 2022. № 2. С. 57-66. DOI: <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2022.2.8> (дата звернення 12.07.2023).
3. Михайлова Л., Семенчишина І., Шпатакова О. Зелена енергетика як чинник енергетичної незалежності України. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-10> (дата звернення 09.07.2023).
4. Негрей М. В., Тараненко А. А., Костенко І. С. Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-38> (дата звернення 09.07.2023).

5. Попело О. В. Сучасні тенденції інфраструктурного розвитку сільських територій на державному рівні. *Науковий вісник Ужгородського Університету*. 2023. № 1 (61). С. 32–38. DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2023.1\(61\).32-38](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2023.1(61).32-38) (дата звернення 09.07.2023).
6. Похиленко Н. М. Огляд концептуальних основ та моделей сільського розвитку. *Economic Synergy*. 2023. № 1. С. 246–269. DOI: <https://doi.org/10.53920/ES-2023-1-18> (дата звернення 09.07.2023).
7. Скрипниченко М., Кузнецова Л., Білоцерківець О. Сценарні макрооцінки післявоєнної відбудови економіки України. *Економіка і прогнозування*. 2022. № 3. С. 43–74. DOI: <https://doi.org/10.15407/eip2022.03.048> (дата звернення 09.07.2023).
8. Хожило І. І. Житлова політика як пріоритет розвитку територіальних громад України в умовах війни та післявоєнної відбудови. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. № 1. С. 53–57. DOI: <https://doi.org/10.51547/rrp.dp.ua/2023.1.8> (дата звернення 09.07.2023).
9. Черкащенко А. Сучасний стан та перспективи розвитку «зеленої» економіки аграрного сектору України. *Věda a perspektivy*. 2023. № 4 (23). С. 52–61. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-4\(23\)-52-61](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-4(23)-52-61) (дата звернення 09.07.2023).
10. Шевчук Р., Кравчук І. Агротуризм як перспективний вид рекреації у післявоєнній відбудові України. *Scientific Collection «InterConf»*. 2023. № 152. С. 314–320. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/download/3172/3203> (дата звернення 09.07.2023).
11. Novikov O., Pasichnyk Yu. Model of the post-war development of the agro-industrial complex of Ukraine: Prognostic and financial concept. *Ukrainian Black Sea Region Agrarian Science*. 2022. № 26 (2). P. 67–78. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/11826> (дата звернення 09.07.2023).

References:

1. Ilchenko T. & Zastrozhnikova I. (2022). Rol ahrarnoho pidpryemnytstva u rozvytku terytorialnykh hromad [The role of agrarian entrepreneurship in the development of territorial communities]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 37. Retrieved from <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-21> [in Ukrainian].
2. Kliuchnyk, A. V., Halunets, N. I., & Husenko, A. A. (2022). Mediatsiia yak sposib vyrishennia konfliktiv v hromadakh u protsesi detsentralizatsii [Mediation as a way of resolving conflicts in communities in the process of decentralization]. *Tavriiskyi naukovyi visnyk – Taurian Scientific Herald*, 2, 57-66. Retrieved from <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2022.2.8> [in Ukrainian].
3. Mykhailova L., Semenychshyna I. & Shpatakova O. (2023). Zelena enerhetyka yak chynnyk enerhetychnoi nezalezhnosti Ukrainy [Green energy as a factor of Ukraine's energy independence]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 47. Retrieved from <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-10> [in Ukrainian].
4. Nehrei M. V., Taranenko A. A. & Kostenko I. S. (2022). Ahrarnyi sektor Ukrainy v umovakh viiny: problemy ta perspektyvy [The agricultural sector of Ukraine in the conditions of war: problems and prospects]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 40. Retrieved from <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-38> [in Ukrainian].
5. Popelo O. V. (2023). Suchasni tendentsii infrastrukturного rozvytku silskykh terytorii na derzhavnomu rivni [Modern trends of infrastructural development of rural areas at the state level]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod University*, 1 (61), 32–38. Retrieved from [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2023.1\(61\).32-38](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2023.1(61).32-38) [in Ukrainian].

6. Pokhylenko N. M. (2023). Ohliad kontseptualnykh osnov ta modelei silskoho rozvytku [Overview of conceptual foundations and models of rural development]. *Economic Synergy*, 1, 246–269. Retrieved from <https://doi.org/10.53920/ES-2023-1-18> [in Ukrainian].
7. Skrypnychenko M., Kuznetsova L. & Bilotserkivets O. (2022). Stsenarni makrootsinky pisliavoiennoi vidbudovy ekonomiky Ukrainy [Scenario macro assessments of the post-war reconstruction of the economy of Ukraine]. *Ekonomika i prohnozuvannia – Economics and forecasting*, 3, 43–74. Retrieved from <https://doi.org/10.15407/eip2022.03.048> [in Ukrainian].
8. Khozhylo I. I. (2023). Zhytlova polityka yak priorytet rozvytku terytorialnykh hromad Ukrainy v umovakh viiny ta pisliavoiennoi vidbudovy [Housing policy as a priority for the development of territorial communities of Ukraine in the conditions of war and post-war reconstruction]. *Dniprovskiyi naukovyi chasopys publichnoho upravlinnia, psykholohii, prava – Dnipro scientific journal of public administration, psychology, law*, 1, 53–57. Retrieved from <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.1.8> [in Ukrainian].
9. Cherkashchenko A. (2023). Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku «zelenoi» ekonomiky ahrarnoho sektoru Ukrainy [The current state and prospects for the development of the "green" economy of the agricultural sector of Ukraine]. *Věda a perspektyvy*, 4 (23), 52–61. Retrieved from [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-4\(23\)-52-61](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-4(23)-52-61) [in Ukrainian].
10. Shevchuk R. & Kravchuk I. (2023). Ahroturyzm yak perspektyvnyi vyd rekreatsii u pisliavoiennii vidbudovi Ukrainy [Agrotourism as a promising type of recreation in the post-war reconstruction of Ukraine]. *Scientific Collection «InterConf»*, 152, 314–320. Retrieved from <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/download/3172/3203> [in Ukrainian].
11. Novikov O. & Pasichnyk Yu. (2022). Model of the post-war development of the agro-industrial complex of Ukraine: Prognostic and financial concept. *Ukrainian Black Sea Region Agrarian Science*, 26 (2), 67–78. Retrieved from <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/11826> [in Ukrainian].